

Implementation of Resistance Economy in a Defense Organization with an Emphasis on the Knowledge-based economy

Mostafa lotfi¹,hossein namdar²

Background & Purpose: One of the main keywords in the declaration of the second step of the Islamic Revolution is economy. In this declaration, the Supreme Leader (long may he live) says: Economy is a key determining point. A strong economy is a point of strength and an important factor in the country's indomitability and invulnerability, and a weak economy is a point of weakness and a foundation for the influence, domination and interference of enemies. Therefore, our main task is to try to implement the resistance economy in the Organization. As such, the purpose of this research is to analyze the orders of the Supreme Leader (long may he live) regarding the dimensions, characteristics and requirements of the resistance economy and operational strategies for the implementation of the resistance economy in the Defense Organization. In this research, the researchers have tried to realize the resistance economy in the Defense Organization by examining the Supreme Leader's guidelines.

Method: This research is practical in terms of purpose and descriptive-survey in terms of data collection. The statistical population of this research includes 50 people who are the Defense Organization's experts in resistance economy. After designing and determining the validity and reliability of the measurement tool, the mean and standard deviation were used to analyze the data, and Friedman's test was used to rank the components and indicators affecting the realization of the resistance economy.

Result: Based on the findings of the research, the priorities for the realization of resistance economy in the Defense Organization are anti-corruption, knowledge-based science and research, resilience, entrepreneurship, income generation and consumption management.

Conclusion: The application of resistance economy solutions in defense organizations will increase combat power.

Keywords: *resistance economy, knowledge-based economy, Supreme Leader, orders*

---

¹ PHD in management major

²PHD in strategic management

اجرای اقتصاد مقاومتی در یک سازمان دفاعی با تاکید بر اقتصاد دانش بنیان

مصطفی لطفی^۱، حسین نامدار^۲

چکیده:

زمینه و هدف: یکی از کلید واژه های اصلی در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی اقتصاد است. مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در بیانیه گام دوم می‌فرماید: اقتصاد یک نقطه‌ی کلیدی تعیین کننده است. اقتصاد قوی، نقطه‌ی قوت و عامل مهم سلطه‌ناپذیری و نفوذناپذیری کشور است و اقتصاد ضعیف، نقطه‌ی ضعف و زمینه‌ساز نفوذ و دخالت دشمنان است. بر این وظیفه اصلی ما تلاش در جهت اجرای اقتصاد مقاومتی در سازمان می باشد.

روش‌شناسی: لذا هدف از این پژوهش تحلیل فرمایشات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) پیرامون ابعاد، ویژگی ها و الزامات اقتصاد مقاومتی و راهکارهای عملیاتی جهت اجرای اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی است. در این تحقیق، پژوهشگران کوشیده‌اند با بررسی رهنمودها، به تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی دست یابند. این پژوهش از نظر هدف کاربردی است و از نظر جمع آوری اطلاعات از نوع توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش شامل خبرگان سازمان دفاعی است که با اقتصاد مقاومتی آشنا هستند که تعداد ۵۰ نفر انتخاب گردید. پس از طراحی و تعیین روایی و پایایی ابزار سنجش، به منظور تجزیه و تحلیل داده ها از میانگین، انحراف معیار استفاده گردید و جهت رتبه بندی مولفه ها و شاخص های موثر بر تحقق اقتصاد مقاومتی از آزمون فریدمن استفاده شد.

یافته‌ها: بر اساس یافته های تحقیق، اولویت ها جهت تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی عبارتند از فساد ستیزی، دانش بنیان، تاب‌آوری، کارآفرینی و درآمد زایی و مدیریت مصرف است.
نتیجه‌گیری: به کارگیری راهکارهای اقتصاد مقاومتی در سازمان های دفاعی باعث افزایش توان رزمی خواهد شد.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، دانش بنیان، تدابیر و رهنمودها، حضرت آیت الله خامنه ای

^۱ عضو هیئت علمی دانشگاه هوایی شهید ستاری

^۲ دکترای مدیریت و مدرس دانشگاه هوایی شهید ستاری

مقدمه

در بیانیه گام دوم انقلاب تاکید زیادی بر اقتصاد شده است. مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در این خصوص می‌فرماید: اقتصاد یک نقطه‌ی کلیدی تعیین‌کننده است. اقتصاد قوی، نقطه‌ی قوت و عامل مهم سلطه‌ناپذیری و نفوذناپذیری کشور است و اقتصاد ضعیف، نقطه‌ی ضعف و زمینه‌ساز نفوذ و سلطه و دخالت دشمنان است. فقر و غنا در مادّیات و معنویات بشر، اثر میگذارد. اقتصاد البته هدف جامعه‌ی اسلامی نیست، اما وسیله‌ای است که بدون آن نمیتوان به هدفها رسید (بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی). همچنین می‌فرمایند: اقتصاد مقاومتی، اقتصاد دانش بنیان است، یعنی از پیشرفت‌های علمی استفاده می‌کند، به پیشرفت‌های علمی تکیه می‌کند، اقتصاد را بر محور علم قرار می‌دهد (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۳). اسناد بالادستی کشور، از جمله سیاست‌های ابلاغی اصل ۴۴ قانون اساسی، برنامه‌های توسعه و همچنین سند چشم‌انداز بیست ساله کشور بر اقتصاد دانش بنیان تاکید می‌کنند (علیخانی و همکاران، ۱۴۰۰).

امامان معصوم وارثان حقیقی از طرف خداوند هستند که ولایت فقیه یک مفهوم مقدس جانشین امام زمان و امام عصر در حیات سیاسی و اجتماعی عهده دار این وظیفه است. همچنین بر اساس بیانات امام خمینی (ره) که می‌فرمایند: من به همه ملت، به همه قوای انتظامی اطمینان می‌دهم که امر دولت اسلامی اگر با نظارت فقیه و ولایت فقیه باشد، آسیبی به این مملکت وارد نخواهد شد. (امام خمینی، صحیفه نور، بیانات در جمع پرسنل پایگاه شکاری اصفهان ۵۸/۶/۲۸ ج ۵ صفحه ۵۲۲). یکی از علل اولوالامر این است که ما هیچ گروهی از گروههای عالم و هیچ ملتی از ملتها و آینی از آیینها را نمی‌یابیم که دوام داشته و بر پای خود استوار باشد، و زندگی و حیاتشان در دنیا ادامه داشته و پایدار باشد، مگر به قیام و ریسی که آنها را در امر دین و دنیا نگهداری کند. (ولایت فقیه در حکومت اسلامی حاج شیخ محسن سعیدیان ص ۱۹۷) سینه و قلب امام باید گنجینه اسرار الهی باشد و خداوند آن سینه و قلب و فکر و ادراک را با سعه و ظرفیت ببیند تا اسرار را به عنوان ودیعه در آن بگذارد و سینه و قلب آن شخص ولی و امام آنها را حفظ و پاسداری کند (همان منبع ص ۱۹۹) تمام نکات اشاره شده در بالا بیانگر این است که راه سعادت انسان و رسیدن انسان به کمال، توجه کامل و اطاعت بی چون چرا از ولایت فقیه می‌باشد بر اساس بیانات دکتر بهشتی فقیه به معنی اسلام شناس ورزیده مطلع دانا و شناسنده کسی که بتواند احکام و توالی از قران به عنوان یک صاحب نظر بفهمد آگاه به زمان است و می‌تواند نیازهای حال و

آینده را بشناسد بنابراین رهنمودهای مقام معظم رهبری مانند قطب‌نمایی می‌ماند که راه درست را نشان می‌دهد.

بیان مسئله

قدرت ملی هر کشور متأثر از عناصری مانند قدرت نظامی، قدرت اقتصادی، قدرت سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، فناوری و مانند آن می‌باشد با توجه به اینکه استفاده از قدرت نظامی برای دشمن هزینه بر می‌باشد و کشور ما در موقعت نظامی بسیار خوبی قرار گرفته است لذا دشمن از طریق بعد اقتصادی وارد جنگ شده است که تحریم از ابزارهای آن می‌باشد. اگرچه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، کشورمان همواره مورد تحریم بوده است؛ ولی شدت و هدفمندی تحریم‌ها در چند سال اخیر افزایش یافته است. در چنین شرایطی، برای جلوگیری و توقف پیشرفت کشور، اقتصاد به‌عنوان هدف اصلی دشمن انتخاب شده است. در نتیجه عمده فعالیت‌های دشمن در جهت ناکارآمد نمودن اقتصاد کشور و فلج کردن آن صورت می‌گیرد. اصولاً توانایی و قدرت اقتصادی هر کشوری نه تنها در حفظ استقلال حاکمیت ملی نقش مهمی را بازی می‌کند، بلکه برای پیشبرد اهداف سیاست خارجی یک کشور که دارای اهداف وسیع سیاسی، ایدئولوژیکی و اقتصادی جهانی می‌باشد، مهمترین عامل و اهرم به‌شمار می‌رود. با توجه به شرایط فشار و اعمال تحریم یک‌جانبه غرب علیه کشورمان، مفهوم اقتصاد مقاومتی به‌عنوان اقتصادی که توانایی دفع فشارها و تحریم‌ها را داشته باشد و در عین حال اقتصادی شکوفا باشد برای وضعیت امروزه کشور بهترین راه چاره است. اقتصاد مقاومتی مفهومی جدید در ادبیات اقتصادی جهان است که از سوی رهبری معظم انقلاب طرح گردید.

این مفهوم با جهت‌گیری مقاومتی خود برای عبور از سیاست‌های خصمانه دشمن و پی‌گیری پیشرفت‌های دانش با استفاده از قابلیت‌های کارآفرینی و تمرکز زدایی از فعالیت دولتی طرح گردیده است با تاکید بر اقتصاد دانش بنیان. چن و دالمان (۲۰۰۵) گزارش دادند که اقتصاد دانش بنیان روی چهار رکن بنیان‌گذاری شده است الف) نیاز به چارچوب اقتصادی که مشوق‌هایی برای ایجاد کارآمد، انتشار و استفاده از دانش برای ارتقای رشد اقتصادی را فراهم آورد ب) به یک جامعه تحصیل کرده و ماهر نیاز دارد که با استفاده از دانش در جهت نیل به رشد اقتصادی از آن استفاده کند ج) سیستم‌های نوآوری که می‌توانند به رشد روزافزون دانش منتهی شود و وسیله‌ای برای استفاده از منابع با استفاده از دانش و نوآوری انجام شود د) یک زیرساخت اطلاعاتی پویا مورد نیاز است که می‌تواند ارتباط و پردازش موثر اطلاعات را تسهیل کند (غفاری فرد، ۱۴۰۰). بر این اساس شاید

بتوان گفت، بهترین راه گذار از مسائل اداری و اقتصادی و اجتماعی و سیاسی کشور، تلاش برای نظریه پردازی پیرامون اقتصاد مقاومتی و برنامه ریزی برای عملیاتی ساختن همه جانبه آن است. این مطلب در قالب دعوتی که رهبری معظم انقلاب از دانشگاهیان و فرهیختگان برای تبیین ابعاد و ویژگی‌های اقتصاد مقاومتی به عمل آوردند، قابل مشاهده است (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با دانشجویان ۱۶/۵/۹۱). از طرف دیگر فرمودند: امروز شرایط کشور از لحاظ پیشرفتهای علمی به گونه ای است که می‌توانیم رسیدن به اقتصاد دانش بنیان را با بلندپروازی، جزو اهداف خود قرار دهیم... اقتصاد دانش بنیان از مهمترین زیرساختهای اقتصادی هر کشور است و اگر این موضوع مورد توجه جدی قرار گیرد، قطعاً چرخه علم تا ثروت تکمیل خواهد شد (بلندیان و ناصری، ۱۳۹۴). اقتصاد دانش بنیان، اقتصاد نوینی است که در آن تولید، توزیع، و استفاده از دانش، منبع اصلی رشد و ایجاد ثروت است (دمینگو^۳، ۲۰۲۰) لذا با توجه به تاکید مقام معظم رهبری و وضعیت خاص کشور، همه سازمان‌ها بایستی خود را با سیاست‌ها و اوضاع روز کشور هماهنگ نمایند لذا مساله اصلی تحقیق تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی با رویکرد دانش بنیان به چه صورت است؟

ضرورت تحقیق

جهت ضرورت و اهمیت پیاده سازی اقتصاد مقاومتی سعی شده است به آیات و روایات قران استناد شود. قرآن کریم هشدار می دهد که مسلمانان نباید فریب ظاهر دشمنان اسلام و تظاهرشان به دوستی را خورده و دست مودت به سوی شان دراز کنند، و مسلمانان را از طرح اسرار با آنان به شدت بر حذر داشته، درون کینه توز دشمنان اسلام را برای مسلمانان بازگو کرده است و بر خیر خواه نبودن آنان تاکید می کند.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِلِهَادِهِمْ مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمْ الْآيَاتِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ هَا أَنْتُمْ أَوْلَاءِ تُحِبُّونَهُمْ وَ لَا يُحِبُّونَكُمْ وَ تُوْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمْ الْأُنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ قُلْ مُؤْتُوا بَعْضُكُمْ إِنْ اللّٰهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ إِنْ تَمَسَسَكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَ إِنْ تَصِيبُكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَ إِنْ تَصْبِرُوا وَ تَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا إِنْ اللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ (آل عمران: ۱۲۰-۱۱۸).

³ Domingo

هان! ای کسانی که ایمان آورده اید، از غیر خودتان دوست همراز مگیرید که در حق شما از هیچ تباهی کوتاهی نمی کنند، به رنج افتادن شما را آرزو می کنند. دشمنی از [سخنان] دهانشان آشکار شده است و آن چه سینه هایشان پنهان می دارد، بزرگتر است. به راستی اگر اندیشه کنید ما آیات خود را بر شما بیان کردیم. آگاه باشید که شما کسانی هستید که آن ها را دوست دارید ولی آن ها و زمانی «ایمان آورده ایم» شما را دوست ندارند و شما به همهی کتاب‌های آسمانی ایمان دارید و هرگاه با شما رو برو شوند، گویند که تنها شوند از خشم شما سر انگشتان خویش را با دندان می گزند. بگو اگر خیری به شما برسد ایشان را غمگین می کند و اگر شری به شما برسد به آن شاد می شوند و اگر صبر پیشه کنید و پارسایی ورزید، نیرنگشان هیچ زبانی به شما نمی رساند. قطعاً خداوند به آن چه انجام می دهند احاطه دارد (آل عمران: ۱۲۰-۱۱۸).

خداوند متعال بر تحلیل آن گروه از مسلمانان که عزت، اقتدار و سربلندی خود (تأمین منافع ملی و حل مشکلات خود) را از راه پیوند پررنگ تر با کافران جست وجو می کنند، خط بطلان کشیده و تمامی عزت و اقتدار مسلمین را در گروه پیوند با خدا می داند، خداوند متعال می فرماید:

الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَلِيَّتُهُمْ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةُ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا (نساء: ۱۳۹).

همان ها که کافران را به جای مؤمنان، دوست خود انتخاب می کنند، آیا عزت و آبرو را نزد آنان می جویند با اینکه همه عزت ها از آن خداست؟ (نساء: ۱۳۹). همچنین در آیه ای دیگر می فرمایند: «ولن يجعل الله للكافرين على المؤمنين سبيلا» (نساء: ۱۴۱). هرگز خداوند راه تسلط بر اهل ایمان را باز نگذاشته است.

با توجه به آیات فوق بایستی در جهت استقلال و خودکفایی و کاهش وابستگی به بیگانگان قدم برداشت که یکی از مهمترین راهبردها، بر اساس فرمایشات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) اقتصاد مقاومتی بر مبنای علم و دانش است چرا که اقتصاد دانش بنیان از پایدارترین رشد اقتصادی برخوردار است (خوراکیان، ۱۳۹۷). در اقتصاد دانش بنیان، رقابت اساسا بر سر نوآوری است، در حالی که در اقتصاد کلاسیک رقابت بر سر کاهش قیمت در بازار است (زک، ۲۰۰۶: ۱۷۸) اقتصادهایی که از نوآوری به عنوان ابزار کلیدی موفقیت استفاده می کنند، سریع تر به رشد و توسعه می رسند (غفاری فرد، ۱۴۰۰).

تعاریف و مفاهیم اقتصاد مقاومتی

برخی از نظریه‌پردازان بر مبنای تفکر سیستمی اقتصاد مقاومتی^۴ را به این صورت تعریف نموده‌اند: اقتصاد مقاومتی سیستمی است که در صدد است با محوریت توسعه منابع انسانی، انضباط و قانونمندی رشد و پایداری اقتصادی را برقرار سازد (اصغری، ۱۳۹۲). مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در خصوص معنای اقتصاد مقاومتی می‌فرماید:

اقتصاد مقاومتی معنایش این است که ما یک اقتصادی داشته باشیم که هم روند رو به رشد اقتصادی در کشور محفوظ بماند، هم آسیب‌پذیری اش کاهش پیدا کند؛ یعنی وضع اقتصادی در کشور و نظام اقتصادی طوری باشد که در برابر ترفندهای دشمن که همیشه و به‌شکل‌های گوناگون خواهد بود کمتر آسیب ببیند و اختلال پیدا کند (بیانات رهبری معظم انقلاب در دیدار رئیس‌جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۹۱/۶/۲). همچنین در سال ۱۳۹۱ فرمودند: اقتصاد در یک چنین شرایطی اقتصاد مقاومتی است؛ یعنی اقتصادی که همراه باشد با مقاومت در برابر کارشکنی دشمن، خباث دشمن، دشمنی که ما داریم (بیانات رهبری معظم انقلاب در دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولیت شرکت‌های دانش بنیان، ۹۱/۵/۸).

در جای دیگری می‌فرمایند: سیاست‌های اقتصاد باید سیاست‌های اقتصاد مقاومتی باشد - یک اقتصاد مقاوم باید اقتصادی باشد که در ساخت درونی خود مقاوم باشد، تا بتواند استادگی کند. با تغییرهای گوناگون در این گوشه دنیا، آن گوشه دنیا متلاطم نشود؛ این چیزها لازم است (بیانات رهبری معظم انقلاب در دیدار کارگران و فعالان بخش تولید کشور به مناسبت هفته کارگر، ۹۲/۲/۷).

ابعاد و مولفه‌های اقتصاد مقاومتی

بر اساس تحلیل فرمایشات مقام معظم رهبری در خصوص اقتصاد مقاومتی، ابعاد و مولفه‌های آن به شرح زیر می‌باشد:

الف) اقتصاد دانش بنیان

یکی از مهم‌ترین ابعاد اقتصاد مقاومتی، دانش‌بنیان بودن آن است که مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «از مؤلفه‌های سیاست‌های مقاومتی، مسئله دانش‌محوری است که ... یک مشخصه بسیار مهمی است. خوشبختانه وضع علمی امروز کشور این اجازه را به ما می‌دهد که این بلندپروازی را داشته باشیم که بخواهیم اقتصادمان را اقتصاد دانش‌بنیان کنیم؛ ... ما دانشمند و متخصص و شرکت‌های دانش‌بنیان و افراد مبتکر در کشور زیاد داریم؛ و این جزو مهم‌ترین زیرساخت‌های اقتصادی است» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۲). ایشان در ادامه تبیین

دانش‌بنیان بودن اقتصاد مقاومتی، می‌افزایند: «... این اقتصاد، از پیشرفت‌های علمی استفاده می‌کند، به پیشرفت‌های علمی تکیه می‌کند، اقتصاد را بر محور علم قرار می‌دهد؛ اما معنای آن این نیست که این اقتصاد منحصر به دانشمندان است و فقط دانشمندان می‌توانند نقش ایفا کنند در اقتصاد مقاومتی؛ نخیر، ... تجربه‌های صاحبان صنعت، تجربه‌ها و مهارت‌های کارگرانی که دارای تجربه و مهارت‌اند می‌تواند اثر بگذارد و می‌تواند در این اقتصاد نقش ایفا کند» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۳). تحصیل ثروت از راه فروش منابع تمام‌شدنی مثل نفت و امثال نفت، رونق نیست، پیشرفت نیست؛ این خودگول‌زدن است. ما در این دام افتادیم ... و این یکی از مشکلات کشور ماست. ما اگر بخواهیم از این وضعیت نجات پیدا کنیم، بخواهیم به رشد اقتصادی حقیقی نائل شویم، راهش تکیه به علم است؛ این هم از راه تقویت همین شرکت‌های دانش‌بنیان، عملی است. ما باید به این سمت برویم» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱).

یکی از ویژگی‌های اقتصاد مقاومتی اقتصاد دانش بنیان محسوب می‌گردد؛ به گونه‌ای که علم و فناوری از ارکان مهم این اقتصاد محسوب می‌شوند کمیته اقتصادی APEC⁵ با گسترش ایده مطرح‌شده توسط OECD در خصوص اقتصاد دانش‌بنیان، آن را اقتصادی می‌داند که در آن تولید، توزیع و کاربرد دانش، عامل و محرک رشد اقتصادی، تولید ثروت و اشتغال در تمامی صنایع است. بر اساس این تعریف، اقتصاد دانش‌محور برای رشد و توسعه ثروت تنها بستگی به تعداد محدودی صنایع مبتنی بر فن‌آوری بسیار پیشرفته نیست؛ بلکه در این نوع اقتصاد، تمامی صنایع به فراخور نیاز خود از دانش استفاده می‌کنند، به عبارت‌دیگر در اقتصاد دانش‌بنیان، تولید، توزیع و کاربرد دانش در تمامی صنایع عامل محرک رشد اقتصادی، تولید ثروت و اشتغال است (معمارنژاد، ۱۳۹۰).

بر اساس تعریف APEC از اقتصاد دانش‌بنیان:

الف) تغییرات نوآوری و فن‌آوری در قالب نظامی کاراست که در آن فعالیت نهادهای دولتی و خصوصی و تعامل آن‌ها با یکدیگر سبب ورود، اصلاح و اشاعه فن‌آوری‌های جدید می‌شود. ب) توسعه سرمایه انسانی یعنی آموزش، تعلیم و تربیت از استانداردهای بالایی برخوردار بوده و در طول زندگی افراد، انباشت سرمایه انسانی ادامه می‌یابد. ج) فراهم بودن زیرساخت‌های کارا به‌ویژه در فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات (ICT)، به طریقی که افراد و واحدهای اقتصادی بتوانند به‌سادگی و با هزینه معقولی به اطلاعات دسترسی یابند. د) وجود

⁵ Asia Pasific Economic Cooperation (APEC)

محیط مناسب برای فعالیتهای اقتصادی و حمایت از واحدهای اقتصادی که برای نوآوری و ابداع فعالیت می‌کنند (همان منبع).

ب) مدیریت مصرف

یکی از مولفه‌های بسیار مهم در اقتصاد مقاومتی مدیریت مصرف می‌باشد. مقام معظم رهبری می‌فرمایند: یک مسئله هم در اقتصاد مقاومتی، مدیریت مصرف است. مصرف هم باید مدیریت شود. این قضیه اسراف و زیاده‌روی، قضیه مهمی در کشور است. خب، حالا چگونه باید جلوی اسراف را گرفت؟ فرهنگ‌سازی هم لازم است، اقدام عملی هم لازم است. فرهنگ‌سازی‌اش بیشتر به عهده رسانه‌هاست. واقعاً در این زمینه، هم صدا و سیما در درجه‌ی اول و بیش از همه مسئولیت دارد، هم دستگاه‌های دیگر مسئولیت دارند (بیانات در دیدار رئیس‌جمهوری و اعضای هیئت دولت دوم شهریور ۱۳۹۱). رهبر معظم انقلاب در ابتدای سال ۱۳۸۸، در بیان اصلاح الگوی مصرف، چنین می‌فرمایند: ((مردم عزیزمان توجه داشته باشند که صرفه جویی به معنای مصرف نکردن نیست صرفه جویی به معنای درست مصرف کردن، بجا مصرف کردن، ضایع نکردن مال، مصرف را کارآمد و ثمر بهش کردن است (پیام نوروزی رهبر انقلاب به مناسبت سال ۱۳۸۷) بر این اساس اصلاح الگوی مصرف و تحقق اقتصاد مقاومتی رعایت اصول اعتدال و میانه روی و پرهیز از اسراف می‌باشد. که سخنان امام رضا علیه السلام نیز تصدیق کننده این موضوع است (سکندری، ۱۳۸۸). امام رضا علیه السلام در مورد مسئله اسراف بسیار حساس بودند و همیشه به مردم متذکر می‌شدند که اصل اساسی اعتدال و میانه روی را در زندگی رعایت کنند (همان). از دیدگاه امام رضا علیه السلام اسراف و تبذیر دو حد نامتعادل و نامشروع مصرف هستند (اعضیان، ۱۳۸۸). ایشان قناعت را امری بسیار مهم و تأثیرگذار در امور اقتصادی می‌دانستند چنانکه فرمودند: قناعت باعث خویشتن‌داری و راحتی و آسوده شدن از بندگی در برابر دنیاپرستان می‌شود (همان). امام رضا علیه‌السلام اسراف را حتی در تباه‌سازی اموال پدیده‌ای ناپسند دانسته و می‌فرمایند: « خداوند، تباه‌سازی اموال را دشمن می‌دارد». تباهی و تضييع، ممکن است بر اثر علت‌هایی چند پدید آید که از جمله آنها عبارتند از: اسراف کاری و مصرف بیش از اندازه، بی‌اطلاعی و نبود تخصص و مهارت در مدیریت‌های مالی، کوتاهی و سهل‌انگاری در به کارگیری اموال و مانند آنها که موجب می‌شوند تا سرمایه زندگی تباه شود و موجب فقر و تهی‌دستی گردد و حتی سیر و حرکت معنوی انسان نیز دستخوش تزلزل شود (همان).

ج) کارآفرینی و درآمدزایی

مقام معظم رهبری (مدظله العالی) می‌فرماید: ما باید یک اقتصاد مقاومتی واقعی در کشور به وجود بیاوریم. امروز کارآفرینی معنایش این است. دوستان درست گفتند که ما تحریم‌ها را دور می‌زنیم، بنده هم یقین دارم... این دلیلی است برای همه مسولان و دلسوزان کشور که خود را موظف بدانند، مکلف بدانند به ایجاد کار، به تولید، به کارآفرینی، به پر رونق کردن روز افزون این کارگاه عظیم، که کشور ایران حقیقتاً امروز یک کارگاه عظیمی است. همه خودشان را باید موظف بدانند (بیانات در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور ۸۹/۶/۱۶).

(د) فساد ستیزی

فساد یکی از مهمترین آفت‌های اقتصاد مقاومتی است چرا که فساد اقتصادی، مالی و اداری زمینه‌های زوال توسعه اقتصادی، توسعه انسانی و تضعیف سرمایه‌های اجتماعی را به همراه خواهد داشت (افضلی، ۱۳۹۰: ۲۵۲-۲۵۱). از این رو فسادستیزی یکی از راهبردهای توسعه اقتصادی و کمک به برپایی اقتصاد مقاومتی است.

فرهنگ عمید واژه فساد را برابر تباهی، پوسیدگی، فتنه و آشوب، ظلم، لهد و لعب بیان می‌کند. دهخدا نیز فساد را به معنای تباه شدن، به ستم گرفتن مال کسی، ظلم و ستم، شرارت و بدکاری، تباهی، فسق و فجور و فتنه و آشوب به کار رفته است و فساد کردن را به معنای فتنه بر پا کردن، یاغی شدن، و نافرمانی و گناه کردن به کار می‌برد. بر اساس تعریف بانک جهانی و سازمان شفافیت بین‌المللی است فساد عبارت است سوءاستفاده از موقعیت دولتی (قدرت عمومی) برای کسب منافع شخصی (شخصی، حزبی، طرز تفکر خاص، طبقه خاص) بیان می‌کند. مؤسسه گالوپ نیز فساد را به‌طور خلاصه رشوه دادن برای فایق آمدن بر قانون یا قواعد بوروکراسی تعریف کرده است. پژوهشگران فساد را بر مبنای مولفه‌های مختلفی نظیر؛ افکار عمومی، فرایند تصمیم‌گیری، سوءاستفاده از مقام، منصب، موقعیت و اختیارات و قوانین و مقررات در جهت کسب منافع شخصی، تصمیم‌گیری خارج از عرف و قانون سیاستمداران خرد و کلان در جهت تأمین منافع مادی و غیر مادی خود و یا افراد ویژه، عمل غیر مشروع و خلاف شرع، هرگونه اقدام بر معصیت و غیره تعریف می‌کنند که اگر عمل خلاف اقتصادی انجام شود می‌توان آن را فساد اقتصادی نامید. ساموئل هانتینگتون می‌گوید: فساد اداری، رفتار آن دسته از کارکنان بخش دولتی است که برای منافع خصوصی، ضوابط را زیر پا می‌گذارند (عزتی و کریمی، ۱۳۹۳: ۵۹-۵۸). ایجاد پاسخ‌گویی و مسئولیت‌پذیری درونی که از جهان‌بینی اسلامی ناشی می‌شود، بهترین شیوه برای مبارزه با مفاسد در جوامع مدرن و از جمله تبعیض‌های ناروا است. نهادینه‌سازی سیستم ارزشی در جوامع امروزی، فرایندی بلندمدت است؛ بنابراین، مسئولیت‌پذیری درونی باید با مسئولیت‌پذیری بیرونی مبتنی بر

کنترل و نظارت سیستمی تکمیل شود تا افراد را از رفتاری غیرعادلانه با یکدیگر بازدارد. مقام معظم رهبری می‌فرمایند: نظارت درونی و احساس حضور در محضر حق، مانع از تخلف انسانها می‌شود. اما این عامل در همه انسانها و به قدر کافی وجود ندارد. بنا بر این نظارت بیرونی از اهم مسائل تمامی جوامع بشری است (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس، معاونان و مسئولان سازمان بازرسی کل کشور، ۱۳۷۵/۱۲/۰۶). در جای دیگری می‌فرمایند: نظارت بر زیر مجموعه خیلی مهم است. شما مسئولان بالا و مدیران ارشد مسئله نظارت بر زیر مجموعه خودتان را بسیار اهمیت بدهید. چشم‌های بینا و بصیر و باز شماست که وقتی در دایره مسئولیت‌تان می‌چرخد، می‌تواند صحت کار و پیشرفت کار را تضمین کند. اگر چنانچه شما غفلت کردید ممکن است در همان بخشی که غفلت کرده‌اید نا به سامانی انجام بگیرد. مجموعه های انسانی مجموعه‌هایی از ایده ها، فکرها، نظرها، سلیقه ها و خواهش‌های نفسانی صحیح و غلط هستند. خب، این چیزی را که شما تصمیم گرفتید، تدبیر کردید و بناست در مجموعه شما انجام بگیرد، ممکن است یک جا با مانعی از همین خواهش‌ها و فکرها و سلیقه‌ها و اراده‌های گوناگون برخورد بکند و متوقف بشود. مثل یک جریان آبی که به یک سنگی برخورد بکند؛ یک جریان باریک، به یک ریگ هم برخورد بکند بر می‌گردد. خب، این مانع را برطرف کنید. این نمی‌شود مگر با نظارت. نظارت بسیار مهم است (مقام معظم رهبری در دیدار با رئیس جمهوری و اعضای هیئت دولت؛ ۱۳۸۷/۰۶/۰۲).

پیشینه پژوهش

احمدی شریف و کشتکار (۱۴۰۰) در تحقیقی تحت عنوان شناسایی ابعاد و مولفه‌های اقتصاد دفاعی دانش بنیان را شامل پنج بعد ساختاری، رفتاری، زمینه ای، فرایندی و جهت گیری در نظر گرفتند که بعد زمینه‌های بیشترین تاثیر و بعد ساختاری کمترین تاثیر را در الگوی مفهومی دارا بودند.

شقایق شهری (۱۳۹۸)، به ارزیابی وضعیت اجرای اقتصاد مقاومتی (دوره ۱۳۹۰-۱۳۹۶)، با هدف ارزیابی تحقق اهداف اقتصادی مقاومتی در کشور پرداخت. در مقاله مذکور با وزن دهی و الویت‌بندی محورهای اثرگذار بر تقویت مقاومت تاب‌آوری اقتصادی به روش تحلیل سلسله مراتبی و سپس به کار گیری روش پیشنهادی سازمان همکاری و توسعه اقتصادی برای ساخت شاخص ترکیبی، ارزیابی از وضعیت تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی کشور در دوره زمانی ۶ ساله صورت پذیرفت. نتایج نشان داد اهدافی نظیر دانش بنیانی، برون گرایی، مردمی سازی و عدالت بنیانی اقتصاد، نتایج اقدامات رضایت بخش نیست.

کلههر، پورعلی و قدیری نژاد (۱۳۹۷) در تحقیقی تحت عنوان ارتباط پدافند اقتصادی و اقتصاد مقاومتی به این نتیجه رسیدند که شاخص‌های آن عبارتند از مقاوم سازی و استحکام؛ مصون سازی و پایدار سازی؛ ایمنی و اقدامات تامینی؛ چابکی و چالاکی؛ آمایش؛ قدرت مانور؛ فرهنگ سازی؛ حفاظت و صیانت؛ اقدامات درون‌زا؛ مکان یابی؛ تحرک؛ پراکندگی و تمرکززدایی؛ کوچک‌سازی و ابتکار عمل

اسفندیاری صفا و دهقان (۱۳۹۵) به شناسایی مولفه‌های اقتصاد مقاومتی از دیدگاه مقام معظم رهبری با استفاده از روش داده بنیاد پرداختند. بدین منظور بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی طی سالهای ۱۳۷۲ تا ۱۳۹۴ مورد بررسی قرار گرفت. در شاخص‌های اقتصاد مقاومتی از منظر فرماندهی معظم کل قوا ۲۷ شاخص کلیدی احصا شد که عبارتند از: دانش محوری، اصلاح الگوی مصرف، امنیت اقلام راهبردی و اساسی، کاهش وابستگی به نفت، تبلیغات، تکیه بر تولید ملی، ریشه‌کنی فقر، ایجاد تراز اقتصادی مثبت، حاکمیت قانون، مبارزه رکود اقتصادی، خصوصی سازی، خودکفایی در محصولات کشاورزی، استحصال از معادن به دور از خام فروشی، فعال شدن شرکتهای دانش بنیان، اعتماد بنفس ملی، مدیریت مصرف، کاهش فاصله طبقاتی، مصرف زدگی، اسراف و نكوهش و تجمل گرایی، قناعت، ارج دهی فرهنگ کار، ایجاد زنجیره تولید علم، علم گرایی، ایجاد فضای آرامش برای نخبگان و حمایت از نخبگان.

قاسمی، جرفی و محمودیان (۱۳۹۷) ضرورت تغییر در سبک زندگی جهت تحقق اقتصاد مقاومتی و پیاده سازی مدیریت جهادی در جامعه اسلامی، با هدف بررسی تاثیر سبک زندگی اسلامی - ایرانی با اقتصاد مقاومتی و مدل مفهومی آن جهت زندگی مطلوب اجتماعی انجام شده است. نتایج پژوهش مذکور نشان داده که میان سبک زندگی اسلامی - ایرانی با الگوی فرهنگ اقتصاد مقاومتی و ساختن زندگی مطلوب اجتماعی رابطه مستقیم و مثبتی وجود دارد. مهدی کیخا در سال ۱۳۹۲ در مطالعه ای، به موضوع تبیین اصطلاحات و واژگان اقتصاد مقاومتی در نیروهای مسلح پرداخته است. وی در مطالعه خود به تبیین رویکرد ریاضی به علم اقتصاد پرداخته است. او معتقد است اگر اقتصاد بخواهد بر مبنای واقعیت‌های جامعه بنا شود ابتدا باید اصول و فروض بدست آمده از جامعه مورد مطالعه، به درستی شناخته شود و بر این اساس به تشریح و توصیف اقتصاد مقاومتی در نیروهای مسلح پرداخته است. به این منظور از چارچوب‌های ریاضی و اقتصادی استفاده نموده است. در بخش دیگری از مطالعه خود به بررسی اقتصاد و رابطه آن با توان نظامی و هزینه‌های دفاعی می‌پردازد. در پایان محقق پیشنهاد به اتخاذ سیاست‌هایی جهت کنترل اموال سازمانی و تجهیزات و ایجاد بستر

مناسب جهت آموزش ابعاد اقتصاد مقاومتی و تدوین الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت در نیروهای مسلح داده است.

سوالات تحقیق:

سوال اول: معنی و مفهوم اقتصاد مقاومتی با تاکید بر اقتصاد دانش بنیان از دیدگاه مقام معظم رهبری مدظله العالی چیست؟

سوال دوم: مولفه‌های موثر بر تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی کدامند؟

سوال سوم: شاخص‌های تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی کدامند؟

سوال چهارم اولویت‌بندی مولفه‌های موثر بر تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی کدامند؟

سوال پنجم اولویت‌بندی شاخص‌های موثر بر تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی کدامند؟

روش تحقیق

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی- پیمایشی می‌باشد و جمع‌آوری اطلاعات در آن عمدتاً به روش میدانی صورت گرفته است. جامعه آماری تعداد ۳۰ تن از خبرگان سازمان دفاعی که با اقتصاد مقاومتی آشنایی کامل داشتند انتخاب شدند. با توجه به تعداد کم جامعه آماری از سرشماری استفاده شده است.

برای بررسی روایی پژوهش علاوه بر این که متغیرهای اصلی تحقیق و سؤالات پژوهش با مطالعه مبانی نظری مرتبط با موضوع انتخاب شدند، از روایی صوری نیز استفاده شده است. بدین صورت ویرایش اولیه پرسشنامه‌ها بین برخی از استادان دانشگاه توزیع شد تا راجع به محتوای آن و توان سنجش شاخص‌های مورد نظر پیشنهادها لازم را ارایه دهند که به اتفاق با برخی اصلاحات جزئی پرسشنامه‌ها را تأیید نمودند.

برای محاسبه قابلیت پایایی تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. ضریب پایایی برای کلیه متغیرها جداگانه و بر مبنای نمونه نهایی در جدول ۱. گزارش شده است. ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای همه متغیرها بالای ۰/۷. به دست آمد که بیانگر پایایی پرسشنامه‌ها می‌باشد.

جدول شماره ۱. مقادیر ضریب کرونباخ در مورد پایایی ابزار پژوهش

متغیر	حجم نمونه	آلفای کرونباخ
کل متغیرها	۳۰	۰.۹۳
کارآفرینی و درآمد زایی	۳۰	۰.۸۳
تاب‌آوری	۳۰	۰.۸۷
دانش بنیان	۳۰	۰.۸۵
مدیریت مصرف	۳۰	۰.۷۹
فساد ستیزی	۳۰	۰.۸۶

یافته های پژوهش

الف) یافته‌های توصیفی

با توجه به داده‌های مربوط به ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان، بیشترین فراوانی مربوط به افراد دارای سن ۳۱ تا ۴۰ سال بودند سن ۲۰ تا ۳۰ سال ۱۰٪، سن ۴۱ تا ۵۰ با ۲۷٪ و سن بالاتر از ۶۰ سال نیز با ۲۰٪ می‌باشند. ۴۶٪ درصد از پاسخ‌دهندگان دارای ۱۰ تا ۱۵ سال سابقه و ۲۵٪ درصد بین ۵ تا ۱۰ سال سابقه خدمت داشتند. ۶۳٪ درصد از پاسخ‌دهندگان دارای مدرک فوق لیسانس لیسانس می‌باشند و ۳۰ درصد از پاسخ‌دهندگان دارای مدرک دکتری می‌باشند.

ب) بعد اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی از دیدگاه پاسخ‌دهندگان

همان‌طور که در جدول شماره ۲. مشاهده می‌شود پاسخ‌دهندگان مولفه‌های تحقق اقتصاد مقاومتی عبارتند از کارآفرینی و درآمد زایی، تاب‌آوری، دانش بنیان، مدیریت مصرف و فساد ستیزی

جدول شماره ۲. بررسی توصیفی ابعاد تحقق اقتصاد مقاومتی

سئوالات	میانگین	انحراف معیار	واریانس
کارآفرینی و درآمد زایی	۴/۱۴۲	۱/۰۱	۰/۲۹۷
تاب‌آوری	۴/۱۱۲	۰/۳۰۲	۰/۰۹۲
دانش بنیان	۴/۳۱۵	۰/۵۷۸	۰/۳۳۴
مدیریت مصرف	۴/۰۶۲	۰/۴۲۱	۰/۰۸۵
فساد ستیزی	۴/۴۱۶	۰/۳۵۲	۰/۲۳۵

۱) بعد تاب‌آوری در سازمان دفاعی از دیدگاه پاسخ‌دهندگان

در جدول شماره ۳. نتایج مولفه تاب‌آوری جهت تحقق اقتصاد مقاومتی توضیح داده شده است.

جدول شماره ۳. بررسی توصیفی مولفه تاب‌آوری جهت تحقق اقتصاد مقاومتی

سئوالات	میانگین	انحراف معیار	واریانس
شناسایی نقاط ضعف و آسیب پذیر بخش های مختلف سازمان و تحلیل قدرت تحمل	۴/۰۷۶	۱/۰۱	۰/۲۹۷
شناسایی و حمایت از افراد آسیب پذیر	۴/۲۱۴	۰/۳۰۲	۰/۰۹۲
مطالعه عکس العمل و قدرت تحمل روانی کارکنان در فشارها و شرایط سخت اقتصادی و معیشتی.	۴/۱۴۲	۰/۵۷۸	۰/۳۳۴

برای افزایش تاب‌آوری در سازمان دفاعی برای تحقق اقتصاد مقاومتی اقداماتی مانند شناسایی نقاط ضعف و آسیب پذیر بخش های مختلف سازمان و تحلیل قدرت تحمل، شناسایی و حمایت از افراد آسیب پذیر و مطالعه عکس العمل و قدرت تحمل روانی کارکنان در فشارها و شرایط سخت اقتصادی و معیشتی. بایستی صورت بگیرد که بر اساس میانگین شناسایی و حمایت از افراد آسیب پذیر در اولویت اول و سپس مطالعه عکس العمل و قدرت تحمل روانی کارکنان در فشارها و شرایط سخت اقتصادی و معیشتی و شناسایی نقاط ضعف و آسیب پذیر بخش های مختلف سازمان و تحلیل قدرت تحمل در اولویت بعدی قرار می گیرد.

۲) بعد درآمد زایی: همان طور که در جدول شماره ۴. مشاهده می‌شود پاسخ‌دهندگان اقداماتی مانند تشکیل «کمیته کارافرینی اقتصادی» و برگزاری جلسات آن به صورت ماهانه یا فصلی زیر نظر رئیس سازمان دفاعی، پیاده سازی و حمایت مالی از طرح های مبتکرانه و خلاقانه اقتصاد مقاومتی با تهیه پیوست های اعتباری و تقدیر از مجریان طرح، الگو برداری از تجربیات سایر سازمان ها در درآمد زایی، مطالعه درخصوص شناخت مزیت های تولیدی و رقابتی سازمان و امکان سنجی استفاده از مزیت های بالقوه رقابتی، تعامل و مشارکت گسترده با شرکت های تولیدی داخلی به صورت شراکتی، کسب مجوز جهت برگزاری دوره های تحصیلات تکمیلی و کارگاههای آموزشی، فراهم کردن زیر ساخت های لازم برای استفاده از مزیت های آموزشی نیرو برای جذب دانشجویان خارجی کشورهای همسایه جهت ایجاد درآمد زایی جهت تحقق اقتصاد مقاومتی تاثیر دارد.

جدول شماره ۴. بررسی توصیفی مولفه درآمد زایی جهت تحقق اقتصاد مقاومتی

شاخص ها	میانگین	انحراف معیار	واریانس
تشکیل «کمیته کارافرینی اقتصادی» و برگزاری جلسات آن به صورت ماهانه یا فصلی زیر نظر رئیس سازمان ها	۴/۰۰۰	۱/۰۱	۰/۲۹۷

۰/۰۹۲	۰/۳۰۲	۴/۱۴۲	پیاده سازی و حمایت مالی از طرح های مبتکرانه و خلاقانه اقتصاد مقاومتی با تهیه پیوست های اعتباری و تقدیر از مجریان طرح
۰/۳۳۴	۰/۵۷۸	۳/۹۶۲	الگو برداری از تجربیات سایر سازمان ها در درآمد زایی
۰/۸۲۵	۰/۳۰۲	۴/۳۶۶	مطالعه درخصوص شناخت مزیت های تولیدی و رقابتی سازمان و امکان سنجی استفاده از مزیت های بالقوه رقابتی.
۰/۳۳۴	۰/۵۷۸	۴/۴۰۰	تعامل و مشارکت گسترده با شرکت های تولیدی داخلی به صورت شراکتی
۰/۴۲۵	۰/۳۰۲	۴/۳۳۳	کسب مجوز جهت برگزاری دوره های تحصیلات تکمیلی و کارگاه های آموزشی
۰/۳۳۴	۰/۵۷۸	۳/۹۳۱	فراهم کردن زیر ساخت های لازم برای استفاده از مزیت های آموزشی نیرو برای جذب دانشجویان خارجی کشورهای همسایه

۳) بعد دانش بنیان در سازمان دفاعی از دیدگاه پاسخ دهندگان: همان طور که در جدول شماره ۵. مشاهده می شود پاسخ دهندگان اقداماتی ماند حرکت جهاد گونه نخبگان جهت تبدیل دانش و فناوری به محصول و ثروت، توسعه صنایع دانش بنیان و فناوری های نوین در همه زمینه های موجود و حفظ مداوم تولید دانش، زمینه سازی برای تشکیل قطب های علمی در دانشگاه، حمایت مادی و معنوی از دانشجویان متخصص و نخبه با هدف استفاده بهینه از دانش، گسترش فناوری های اطلاعات در تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی تاثیر دارد.

جدول شماره ۵. بررسی توصیفی مولفه دانش بنیان جهت تحقق اقتصاد مقاومتی

شاخص ها	میانگین	انحراف معیار	واریانس
حرکت جهاد گونه نخبگان جهت تبدیل دانش و فناوری به محصول و ثروت	۴/۳۲۱	۰/۲۰۳	۰/۰۸۵
توسعه صنایع دانش بنیان و فناوری های نوین در همه زمینه های موجود و حفظ مداوم تولید دانش	۴/۳۳۳	۰/۵۷۷	۰/۳۳۴
زمینه سازی برای تشکیل قطب های علمی در دانشگاه های نظامی	۴/۴۶۱	۰/۵۶۸	۰/۸۲۵
حمایت مادی و معنوی از دانشجویان متخصص و نخبه با هدف استفاده بهینه از دانش	۴/۳۳۳	۰/۶۲۴	۰/۲۳۵
گسترش فناوری های اطلاعات	۴/۴۴۸	۰/۵۸۴	۰/۴۲۵

۴) بعد مدیریت مصرف در سازمان دفاعی از دیدگاه پاسخ دهندگان: همان طور که در جدول شماره ۶. مشاهده می شود پاسخ دهندگان اقداماتی ماند فرهنگ سازی در خصوص اصلاح الگوی مصرف از طریق برنامه های آموزشی ویژه کارکنان و دانشجویان، تلاش در جهت تغییر الگوی سبک زندگی و نهادینه کردن سبک زندگی اسلامی با مشارکت نهاد رهبری،

حذف اشرافی گری و تشریفات زائد و ترویج فرهنگ ساده زیستی و جلوگیری از اسراف، دوری مسئولان از تجمل گرایی در تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی تاثیر دارد.

جدول شماره ۶. بررسی توصیفی مولفه مدیریت مصرف جهت تحقق اقتصاد مقاومتی

شاخص ها	میانگین	انحراف معیار	واریانس
فرهنگ سازی در خصوص اصلاح الگوی مصرف از طریق برنامه های آموزشی ویژه کارکنان و دانشجویان	۴/۱۰۰	۰/۶۶۵	۰/۸۲۵
تلاش در جهت تغییر الگوی سبک زندگی و نهادینه کردن سبک زندگی اسلامی با مشارکت نهاد رهبری	۳/۹۰۰	۰/۵۲۴	۰/۳۲۵
حذف اشرافی گری و تشریفات زائد و ترویج فرهنگ ساده زیستی و جلوگیری از اسراف.	۴/۰۶۶	۰/۶۵۸	۰/۴۲۵
دوری مسئولان از تجمل گرایی	۴/۰۰۰	۰/۵۸۴	۰/۳۲۶

۵) بعد فساد ستیزی در سازمان دفاعی از دیدگاه پاسخ دهندگان: همان طور که در جدول شماره ۷. مشاهده می شود پاسخ دهندگان اقداماتی مانند بازدید، حسابرسی و نظارت مستمر و برنامه ریزی شده و غیرمترقبه از قسمتهای مختلف خصوصاً مراکز انتفاعی به منظور پیشگیری از بروز هرگونه تخلف و فساد مالی و اداری و تشویق / تنبیه جدی و شایسته کارکنان و مسئولین سالم و قانونمند/ ناسالم و متخلف در تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی تاثیر دارد.

جدول شماره ۷. بررسی توصیفی مولفه فساد ستیزی جهت تحقق اقتصاد مقاومتی

شاخص ها	میانگین	انحراف معیار	واریانس
بازدید، حسابرسی و نظارت مستمر و برنامه ریزی شده و غیرمترقبه از قسمتهای مختلف خصوصاً مراکز انتفاعی به منظور پیشگیری از بروز هرگونه تخلف و فساد مالی و اداری.	۴/۳۳۳	۰/۶۵۸	۰/۴۲۵
تشویق / تنبیه جدی و شایسته کارکنان و مسئولین سالم و قانونمند/ ناسالم و متخلف.	۴/۵۱۷	۰/۴۲۵	۰/۳۲۶

ج) اولویت بندی ابعاد و مولفه های موثر بر اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی: برای اولویت بندی مؤلفه های جهت تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی از آزمون فریدمن استفاده شده است

اولویت بندی ابعاد موثر بر تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی

برای اولویت‌بندی مؤلفه‌های جهت تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی از آزمون فریدمن استفاده شده است. همان‌طور که در جدول ۸. مشاهده می‌شود فساد ستیزی در اولویت اول قرار دارد سپس مؤلفه‌های دانش بنیان، تاب‌آوری، کارآفرینی و درآمد زایی و مدیریت مصرف در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند.

جدول شماره ۸. رتبه‌بندی ابعاد موثر جهت تحقق اقتصاد مقاومتی

میانگین	مؤلفه‌ها
۲/۷۱	کارآفرینی و درآمد زایی
۲/۷۶	تاب‌آوری
۳/۲۴	دانش بنیان
۲/۴۸	مدیریت مصرف
۳/۸۱۰	فساد ستیزی

۱) بعد تاب‌آوری در سازمان دفاعی از دیدگاه پاسخ‌دهندگان: برای اولویت‌بندی شاخص‌های تاب‌آوری جهت تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی از آزمون فریدمن استفاده شده است. همان‌طور که در جدول ۹. مشاهده می‌شود در اولویت اول شناسایی و حمایت از افراد آسیب پذیر سپس شاخص‌های شناسایی نقاط ضعف و آسیب پذیر بخش‌های مختلف سازمان و تحلیل قدرت تحمل و مطالعه عکس‌العمل و قدرت تحمل روانی کارکنان در فشارها و شرایط سخت اقتصادی و معیشتی در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند.

جدول شماره ۹. رتبه‌بندی شاخص‌های تاب‌آوری جهت تحقق اقتصاد مقاومتی

میانگین	سئوالات
۱/۹۸	شناسایی نقاط ضعف و آسیب پذیر بخش‌های مختلف سازمان و تحلیل قدرت تحمل
۲/۱۲	شناسایی و حمایت از افراد آسیب پذیر
۱/۹۰	مطالعه عکس‌العمل و قدرت تحمل روانی کارکنان در فشارها و شرایط سخت اقتصادی و معیشتی.

۲) بعد درآمد زایی: برای اولویت‌بندی شاخص‌های تاب‌آوری جهت تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی از آزمون فریدمن استفاده شده است. همان‌طور که در جدول ۱۰. مشاهده می‌شود در اولویت اول تعامل و مشارکت گسترده با شرکت‌های تولیدی داخلی به صورت شراکتی قرار دارد سپس شاخص‌های مطالعه درخصوص شناخت مزیت‌های تولیدی و رقابتی سازمان و امکان سنجی استفاده از مزیت‌های بالقوه رقابتی، کسب مجوز جهت برگزاری دوره‌های تحصیلات تکمیلی و کارگاه‌های آموزشی، پیاده‌سازی و حمایت مالی از طرح‌های مبتکرانه و خلاقانه اقتصاد مقاومتی با تهیه پیوست‌های اعتباری و تقدیر از مجریان طرح، توسعه شرکت‌های تعاونی در سازمان، تشکیل «کمیته کارآفرینی اقتصادی» و برگزاری جلسات آن به صورت ماهانه یا فصلی زیر نظر رئیس سازمان دفاعی، گسترش

ظرفیت مراکز اجتماعی (مانند قرض الحسنه ، موسسات خیریه، شبکه های اجتماعی و مذهبی و ...)، توسعه صندوق های شراکت در سرمایه گذاری، فراهم کردن زیر ساخت های لازم برای استفاده از مزیت های آموزشی نیرو برای جذب دانشجویان خارجی کشورهای همسایه و الگو برداری از تجربیات سایر سازمان ها در درآمد زایی در رتبه های بعدی قرار گرفتند.

جدول شماره ۱۰. رتبه بندی شاخص های درآمد زایی جهت تحقق اقتصاد مقاومتی

میانگین	شاخص ها
۵/۲۶	تشکیل «کمیته کارافرینی اقتصادی» و برگزاری جلسات آن به صورت ماهانه یا فصلی زیر نظر رئیس سازمان دفاعی
۵/۶۵	پیاده سازی و حمایت مالی از طرح های مبتکرانه و خلاقانه اقتصاد مقاومتی با تهیه پیوست های اعتباری و تقدیر از مجریان طرح
۴/۷۰	الگو برداری از تجربیات سایر سازمان ها در درآمد زایی
۶/۱۱	مطالعه در خصوص شناخت مزیت های تولیدی و رقابتی سازمان و امکان سنجی استفاده از مزیت های بالقوه رقابتی.
۶/۳۷	تعامل و مشارکت گسترده با شرکت های تولیدی داخلی به صورت شراکتی
۶/۰۴	کسب مجوز جهت برگزاری دوره های تحصیلات تکمیلی و کارگاه های آموزشی در دانشگاه های نظامی
۵/۱۱	فراهم کردن زیر ساخت های لازم برای استفاده از مزیت های آموزشی نیرو برای جذب دانشجویان خارجی کشورهای همسایه
۵/۲۲	گسترش ظرفیت مراکز اجتماعی (مانند قرض الحسنه ، موسسات خیریه، شبکه های اجتماعی و مذهبی و ...)
۵/۱۵	توسعه صندوق های شراکت در سرمایه گذاری
۵/۳۹	توسعه شرکت های تعاونی در سازمان

۳) بعد دانش بنیان در سازمان دفاعی از دیدگاه پاسخ دهندگان: برای اولویت بندی شاخص های تاب آوری جهت تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی از آزمون فریدمن استفاده شده است. همان طور که در جدول ۱۱. مشاهده می شود در اولویت اول گسترش فناوری های اطلاعات سپس شاخص های زمینه سازی برای تشکیل قطب های علمی در دانشگاه های نظامی، حمایت مادی و معنوی از دانشجویان متخصص و نخبه با هدف استفاده بهینه از دانش، توسعه صنایع دانش بنیان و فناوری های نوین در همه زمینه های موجود و حفظ مداوم تولید دانش و حرکت جهاد گونه نخبگان جهت تبدیل دانش و فناوری به محصول و ثروت در رتبه های بعدی قرار دارند.

جدول شماره ۱۱. رتبه‌بندی شاخص‌های دانش بنیان جهت تحقق اقتصاد مقاومتی

میانگین	شاخص‌ها
۲/۷۹	حرکت جهاد گونه‌نخبگان جهت تبدیل دانش و فناوری به محصول و ثروت
۲/۹۰	توسعه صنایع دانش بنیان و فناوری‌های نوین در همه زمینه‌های موجود و حفظ مداوم تولید دانش
۳/۰۶	زمینه‌سازی برای تشکیل قطب‌های علمی در دانشگاه‌های نظامی
۳/۰۴	حمایت مادی و معنوی از دانشجویان متخصص و نخبه با هدف استفاده بهینه از دانش
۳/۲۱	گسترش فناوری‌های اطلاعات

۴) بعد مدیریت مصرف در سازمان دفاعی از دیدگاه پاسخ‌دهندگان: برای اولویت‌بندی شاخص‌های تاب‌آوری جهت تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی از آزمون فریدمن استفاده شده است. همان‌طور که در جدول ۱۲. مشاهده می‌شود در اولویت اول شاخص حذف اشرافی‌گری و تشریفات زائد و ترویج فرهنگ ساده‌زیستی و جلوگیری از اسراف سپس شاخص‌های دوری مسئولان از تجمل‌گرایی، فرهنگ‌سازی در خصوص اصلاح الگوی مصرف از طریق برنامه‌های آموزشی ویژه کارکنان و دانشجویان و تلاش در جهت تغییر الگوی سبک زندگی و نهادینه کردن سبک زندگی اسلامی با مشارکت نهاد رهبری در اولویت بعدی قرار دارند.

جدول شماره ۱۲. رتبه‌بندی شاخص‌های مدیریت مصرف جهت تحقق اقتصاد مقاومتی

میانگین	شاخص‌ها
۲/۵۲	فرهنگ‌سازی در خصوص اصلاح الگوی مصرف از طریق برنامه‌های آموزشی ویژه کارکنان و دانشجویان
۲/۳۷	تلاش در جهت تغییر الگوی سبک زندگی و نهادینه کردن سبک زندگی اسلامی با مشارکت نهاد رهبری
۲/۵۷	حذف اشرافی‌گری و تشریفات زائد و ترویج فرهنگ ساده‌زیستی و جلوگیری از اسراف.
۲/۵۵	دوری مسئولان از تجمل‌گرایی

۵) بعد فساد ستیزی در سازمان در جدول شماره ۱۳. مشاهده می‌شود در بازدید، حسابرسی و نظارت مستمر و برنامه‌ریزی شده و غیرمترقبه از قسمت‌های مختلف خصوصاً مراکز انتفاعی به منظور پیشگیری از بروز هرگونه تخلف و فساد مالی و اداری و تشویق / تنبیه جدی و شایسته کارکنان و مسئولین سالم و قانونمند/ ناسالم و متخلف در یک رتبه قرار دادند.

جدول شماره ۱۳. رتبه‌بندی شاخص‌های فساد ستیزی جهت تحقق اقتصاد مقاومتی

میانگین	شاخص‌ها
۱/۵۰	بازدید، حسابرسی و نظارت مستمر و برنامه‌ریزی شده و غیرمترقبه از قسمت‌های مختلف خصوصاً مراکز انتفاعی به منظور پیشگیری از بروز هرگونه تخلف و فساد مالی و اداری.
۱/۵۰	تشویق / تنبیه جدی و شایسته کارکنان و مسئولین سالم و قانونمند/ ناسالم و متخلف.

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش با هدف تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی آغاز شد در ابتدا فرمایشات و تدابیر مقام معظم رهبری (مدظله العالی) مورد بررسی قرار گرفت. سپس با توجه به رهنمودهای معظم له ابعاد اقتصاد مقاومتی استخراج گردید و پرسشنامه تهیه گردید و پس از در بین ۳۰ نفر از افراد خبره سازمان دفاعی که با اقتصاد مقاومتی آشنا بودند توزیع گردید سپس جهت پاسخگویی به سوالات تحقیق مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت برای سنجش ابعاد موثر از آزمون میانگین استفاده گردید و جهت اولویت بندی مولفه ها و شاخص های موثر جهت تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی از آزمون فریدمن استفاده شد.

سوال اول: معنی و مفهوم اقتصاد مقاومتی از دیدگاه مقام معظم رهبری مدظله العالی چیست؟ با بررسی متن و فرمایشات فرماندهی کل قوا مدظله العالی به مفهوم اصلی «اقتصاد مقاومتی» دست یافتیم که اقتصادی است که ۱- در برابر تهدیدها و ترفندهای دشمن مقاوم است و کمتر آسیب می بیند. ۲- تهدید را تبدیل به فرصت کرده و در وضعیت تهدید رشد می کند و از چهار ویژگی درون زا بودن، عدالت محور، مردم محور و دانش بنیان برخوردار است.

سوال دوم: مولفه های موثر بر تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی کدامند؟ جهت تحقق اقتصاد مقاومتی بایستی به پنج بعد توجه نمود که عبارتند از کارآفرینی و درآمد زایی، تاب آوری، دانش بنیان، مدیریت مصرف و فساد ستیزی

سوال سوم: شاخص های تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی کدامند؟ در بعد **تاب آوری** اقدامات موثر عبارتند از: شناسایی نقاط ضعف و آسیب پذیر بخش های مختلف سازمان و تحلیل قدرت تحمل، شناسایی و حمایت از افراد آسیب پذیر و مطالعه عکس العمل و قدرت تحمل روانی کارکنان در فشارها و شرایط سخت اقتصادی و معیشتی. بایستی صورت بگیرد که بر اساس میانگین شناسایی و حمایت از افراد آسیب پذیر در اولویت اول و سپس مطالعه عکس العمل و قدرت تحمل روانی کارکنان در فشارها و شرایط سخت اقتصادی و معیشتی و شناسایی نقاط ضعف و آسیب پذیر بخش های مختلف سازمان و تحلیل قدرت تحمل

در بعد **کارآفرینی** اقدامات لازم عبارتند از: تشکیل «کمیته کارآفرینی اقتصادی» و برگزاری جلسات آن به صورت ماهانه یا فصلی زیر نظر رئیس سازمان، پیاده سازی و حمایت مالی از طرح های مبتکرانه و خلاقانه اقتصاد مقاومتی با تهیه پیوست های اعتباری و تقدیر

از مجریان طرح، الگو برداری از تجربیات سایر سازمان‌ها در درآمد زایی، مطالعه درخصوص شناخت مزیت‌های تولیدی و رقابتی سازمان و امکان‌سنجی استفاده از مزیت‌های بالقوه رقابتی، تعامل و مشارکت گسترده با شرکت‌های تولیدی داخلی به صورت شراکتی، کسب مجوز جهت برگزاری دوره‌های تحصیلات تکمیلی و کارگاه‌های آموزشی، فراهم کردن زیرساخت‌های لازم برای استفاده از مزیت‌های آموزشی نیرو برای جذب دانشجویان خارجی کشورهای همسایه جهت ایجاد درآمد زایی

در بعد **دانش بنیان** اقدامات لازم عبارتند از: حرکت جهادگونه نخبگان جهت تبدیل دانش و فناوری به محصول و ثروت، توسعه صنایع دانش بنیان و فناوری‌های نوین در همه زمینه‌های موجود و حفظ مداوم تولید دانش، زمینه‌سازی برای تشکیل قطب‌های علمی در دانشگاه‌های نظامی، حمایت مادی و معنوی از دانشجویان متخصص و نخبه با هدف استفاده بهینه از دانش، گسترش فناوری‌های اطلاعات

در بعد **مدیریت مصرف** اقدامات لازم عبارتند از: فرهنگ‌سازی در خصوص اصلاح الگوی مصرف از طریق برنامه‌های آموزشی ویژه کارکنان، تلاش در جهت تغییر الگوی سبک زندگی و نهادینه کردن سبک زندگی اسلامی با مشارکت نهاد رهبری، حذف اشرافی‌گری و تشریفات زائد و ترویج فرهنگ ساده زیستی و جلوگیری از اسراف، دوری مسئولان از تجمل‌گرایی

در بعد **فساد ستیزی** اقدامات لازم عبارتند از: بازدید، حسابرسی و نظارت مستمر و برنامه ریزی شده و غیرمترقبه از قسمتهای مختلف خصوصاً مراکز انتفاعی به منظور پیشگیری از بروز هرگونه تخلف و فساد مالی و اداری و تشویق / تنبیه جدی و شایسته کارکنان و مسئولین سالم و قانونمند/ ناسالم و متخلف

سوال چهارم اولویت‌بندی مولفه‌های موثر بر تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی کدامند؟ با توجه به آزمون فریدمن رتبه بندی مولفه‌های موثر بر تحقق اقتصاد مقاومتی به ترتیب عبارتند از فساد ستیزی، دانش بنیان، تاب‌آوری، کارآفرینی و درآمد زایی و مدیریت مصرف

سوال پنجم اولویت‌بندی شاخص‌های موثر بر تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی کدامند؟ در بعد **تاب‌آوری** در اولویت اول شناسایی و حمایت از افراد آسیب پذیر سپس شاخص‌های شناسایی نقاط ضعف و آسیب پذیر بخش‌های مختلف سازمان و تحلیل قدرت تحمل ومطالعه عکس‌العمل و قدرت تحمل روانی کارکنان در فشارها و شرایط سخت اقتصادی و معیشتی در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند.

در بعد **کارآفرینی و درآمد زایی** در اولویت اول تعامل و مشارکت گسترده با شرکت های تولیدی داخلی به صورت شراکتی قرار دارد سپس شاخص های مطالعه درخصوص شناخت مزیت های تولیدی و رقابتی سازمان و امکان سنجی استفاده از مزیت های بالقوه رقابتی، کسب مجوز جهت برگزاری دوره های تحصیلات تکمیلی و کارگاه های آموزشی، پیاده سازی و حمایت مالی از طرح های مبتکرانه و خلاقانه اقتصاد مقاومتی با تهیه پیوست های اعتباری و تقدیر از مجریان طرح، توسعه شرکت های تعاونی در سازمان، تشکیل «کمیته کارآفرینی اقتصادی» و برگزاری جلسات آن به صورت ماهانه یا فصلی زیر نظر رئیس سازمان، گسترش ظرفیت مراکز اجتماعی (مانند قرض الحسنه ، موسسات خیریه، شبکه های اجتماعی و مذهبی و ...)، توسعه صندوق های شراکت در سرمایه گذاری، فراهم کردن زیر ساخت های لازم برای استفاده از مزیت های آموزشی نیرو برای جذب دانشجویان خارجی کشورهای همسایه و الگو برداری از تجربیات سایر سازمان ها در درآمد زایی در رتبه های بعدی قرار گرفتند.

در بعد **دانش بنیان** در اولویت اول گسترش فناوری های اطلاعات سپس شاخص های زمینه سازی برای تشکیل قطب های علمی در دانشگاه های نظامی، حمایت مادی و معنوی از دانشجویان متخصص و نخبه با هدف استفاده بهینه از دانش، توسعه صنایع دانش بنیان و فناوری های نوین در همه زمینه های موجود و حفظ مداوم تولید دانش و حرکت جهاد گونه نخبگان جهت تبدیل دانش و فناوری به محصول و ثروت در رتبه های بعدی قرار دارند.

در بعد **مدیریت مصرف** در اولویت اول شاخص حذف اشرافی گری و تشریفات زائد و ترویج فرهنگ ساده زیستی و جلوگیری از اسراف سپس شاخص های دوری مسئولان از تجمل گرایی، فرهنگ سازی در خصوص اصلاح الگوی مصرف از طریق برنامه های آموزشی ویژه کارکنان و دانشجویان و تلاش در جهت تغییر الگوی سبک زندگی و نهادینه کردن سبک زندگی اسلامی با مشارکت نهاد رهبری در اولویت بعدی قرار دارند.

در بعد **فساد ستیزی** در بازدید، حسابرسی و نظارت مستمر و برنامه ریزی شده و غیرمترقبه از قسمتهای مختلف خصوصاً مراکز انتفاعی به منظور پیشگیری از بروز هرگونه تخلف و فساد مالی و اداری و تشویق / تنبیه جدی و شایسته کارکنان و مسئولین سالم و قانونمند/ ناسالم و متخلف در یک رتبه قرار دا ند.

پیشنهادات کاربردی

- تحقق اقتصاد مقاومتی ، نیازمند برنامه ریزی های راهبردی و استراتژیک است که بایستی در این خصوص صورت گیرد.

- برای اقتصاد مقاومتی باید فرهنگ‌سازی شود.
- برگزاری کارگاه‌های آموزشی اقتصاد مقاومتی برای خانواده‌ها و کارکنان انجام گیرد.
- تیم بازرسی متخصص جهت مبارزه با فساد تشکیل شود.
- اصلاح الگوی مصرف و کاهش هدر رفت منابع و مدیریت صحیح آن‌ها کاهش هزینه‌های سازمان‌های سازمان
- ایجاد فرهنگ مصرف کالای داخلی و جلوگیری از تبلیغ کالاهای خارجی
- تلاش برای ترویج فرهنگ کار و تلاش، کسب روزی حلال و نشان دادن مصادیق مال حرام در کسب‌وکار زندگی
- تنوع بخشیدن در منابع درآمدی و عوایدی، بهره‌گیری از ظرفیت‌های بلااستفاده و بالقوه از راه‌های تحقق اقتصاد مقاومتی در سازمان دفاعی است.
- حرکت به سمت دانش بنیان شدن سازمان به عنوان اصلی‌ترین گام در پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی است.

منابع:

۱. احتشام، حسن. (۱۳۸۸). «خاستگاه تولید علم در قرآن»، فصلنامه انسان پژوهی دینی، دوره ششم، تابستان و پائیز، شماره ۱۹، صص ۴۵-۵۹.
۲. احمدی مقدم، یوسف و دیگران. (۱۳۹۲). «بررسی رابطه اقتصاد مقاومتی، گرایش کارآفرینانه و مدیریت دانش»، فصلنامه مدیریت سازمان‌های دولتی، سال اول، بهار، شماره ۲، صص ۱۲۰-۱۰۷.
۳. احمدی، شریف، محمود، کشتکار، مهران، (۱۴۰۰). شناسایی ابعاد و مولفه‌های اقتصاد دفاعی دانش بنیان، فصلنامه علمی مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی، سال یازدهم، شماره ۴۳، صص ۲۰۹-۲۳۲.
۴. اسدی، علی. (۱۳۹۳). «نظام اقتصاد اسلامی الگویی کامل برای اقتصاد مقاومتی»، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، سال دوم، بهار، شماره ۵.
۵. اسفندیاری صفا و دهقان (۱۳۹۵). به شناسایی مولفه‌های اقتصاد مقاومتی از دیدگاه مقام معظم رهبری، مدیریت نظامی، دوره ۱۶، شماره ۶۱، صص ۶۰ تا ۸۴.
۶. اعظمیان بیدگلی مولود، (سال ۱۳۸۸)، خانواده در آموزه‌های رضوی، مجموعه مقالات جشنواره اخلاق و آداب رضوی، استان مرکزی، صفحات ۲۷۱-۲۵۱.
۷. افضل‌ی، عبدالرحمن. (۱۳۹۰). «فساد اداری و تأثیر آن بر توسعه: علل، پیامدها و راهکارهای برون‌رفت»، مجله حقوقی بین‌المللی، سال بیست و هشتم، شماره ۴۵، صص ۲۶۴-۲۳۵.
۸. آقایی، حسین. (۱۳۹۱). «راهکارهای عملیاتی شدن اقتصاد مقاومتی: راهبرد اقتصاد مقاومتی در سایه تحریم‌های استکباری»، روزنامه کیهان، یازدهم شهریورماه.
۹. بلندیان، محمد مهدی، ناصری، سارا. (۱۳۹۴). رهیافتی بر شناسایی بایسته‌های سیاست‌های اقتصاد مقاومتی بر سیاست‌های شهرسازی و صنعت ساختمان، دوره ۱۴، شماره ۴۰، صص ۲۶۷ تا ۲۴۹.

۱۰. بهبودی، داود و بهزاد امیری. (۱۳۸۹). «رابطه بلند مدت اقتصاد دانش بنیان با رشد اقتصادی ایران»، فصلنامه سیاست علم و فناوری، سال دوم، بهار و تابستان، شماره ۴، صص ۳۲-۲۳.
۱۱. بی نام. (۱۳۹۳). مولفه های کلان مؤثر در تحقق چشم انداز جمهوری اسلامی ایران، پرتال دانشگاه عالی دفاع ملی.
۱۲. پیغامی، عادل. (۱۳۹۱). اقتصاد مقاومتی: اقتصاد دفاعی یا ترمیمی، به نقل از پرونده اقتصاد مقاومتی، شبکه تحلیلی نخبگان.
۱۳. خاندوزی، احسان. (۱۳۹۲). تجربیات جهانی مقاوم سازی اقتصاد، به نقل از پرونده اقتصاد مقاومتی، شبکه تحلیلی نخبگان.
۱۴. خوراکیان علیرضا، عطارمقدم ندا (۱۳۹۷)، عوامل اثرگذار بر زمان فاز رشد فرآیند توسعه محصول جدید در شرکت های دانش بنیان با استفاده از رویکرد دیمتل و سیستم پویا، مدیریت توسعه فناوری، دوره ۵، شماره ۴، صص ۷۳-۱۰۳
۱۵. سکندری علی، (زمستان ۱۳۸۸)، نگاهی به الگوی مصرف از منظر امام رضا علیه السلام، فصلنامه مشکوه، سال ۲۸، شماره ۱۰۵، صفحات ۱۹۴-۱۸۳
۱۶. شقاقی شهری (۱۳۹۸)، ارزیابی وضعیت اجرای اقتصاد مقاومتی (دوره ۱۳۹۰-۱۳۹۶)، اقتصاد اسلامی، دوره ۱۹ شماره ۷۶، صص ۵۹-۸۸
۱۷. علیخانی، حسین، اسفندیاری مقدم، علیرضا، سعیدی، پرویز (۱۴۰۰)، شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر کارآفرینی دیجیتال در شرکت های دانش بنیان استان مازندران، راهبردهای کارآفرینی، سال هشتم، شماره ۱۶، صص ۶۸-۸۸
۱۸. غفاری فرد، محمد، ملکی نصر، هاشم، (۱۴۰۰)، بررسی نقش شاخص ترکیبی اقتصاد دانش بنیان در رشد اقتصادی استان های مختلف، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، دوره ۱۱، شماره ۴۰، صص ۳۰۳-۳۲۵
۱۹. قاسمی، جرفی و محمودیان (۱۳۹۷)، ضرورت تغییر در سبک زندگی جهت تحقق اقتصاد مقاومتی و پیاده سازی مدیریت جهادی در جامعه اسلامی، رهیافت انقلاب اسلامی، شماره ۴۴، صص ۳ تا ۲۶
۲۰. قرآن کریم، سوره اسراء، آیه ۲۹ و سوره فرقان، آیه ۶۷
۲۱. کلهر، پورعلی و قدیری نژاد (۱۳۹۷) ارتباط پدافند اقتصادی و اقتصاد مقاومتی، کنفرانس ملی پدافند غیر عامل

Zak, K. (2016). The knowledge economy, the diagnosis of its condition in selected countries. *Studia Ekonomiczne*, 271, 176-188.

Domingo, E., M. William and K. Sascha. 2020. Special issue on: innovation and knowledge-based economy for entrepreneurship and regional development. *Entrepreneurship and Regional Development*, 32: 7-8.